

ПОСЕЛЕННЯ КУЛЬТУРИ ФРАКІЙСЬКОГО ГАЛЬШТАТУ СТАРА СІЛЬ-І НА БОЙКІЩИНІ

ВІТАЛІЙ КОНОПЛЯ

У 1992 р. автором досліджувалось поселення культури фракійського гальштату, яке знаходиться на західній околиці смт. Стара Сіль Старосамбірського району і розташоване за 0,3 км на південний захід від церкви та за 0,7 км на захід від школи. Пам'ятка ранньозалізного часу займає мисоподібний виступ лівого берега безіменного струмка — допливу р. Ясениці, що є правосторонніми притоками Стривигору. Рятівними роботами на ній було досліджено 116 м² суцільної площі.

Розкоп прилягав до зрізу стінки берега. Це обумовлене тим, що в ній вдалось простежити тонку лінзу з перепаленого ґрунту та вугликів, що мала цеглясте забарвлення. Крім того, тут простежувались окремі фрагменти ліпного посуду. Культурний шар залягав на рівні 0,90-0,95 м від денної поверхні і був перекритий лесовими наносами, утвореними внаслідок неодноразових повеней та ерозійних процесів від розмиву схилів тераси.

Досліджувана ділянка мала орієнтацію за сторонами світу і її напрямком співпадав з береговою лінією. Було розбито чотири полоси з дев'ятьма квадратами з розміром 2 x 2 м у кожній. Після зняття намитого лесового шару залягав похований ґрунт, у якому знаходились майже всі речові матеріали, що концентрувались на площі розкопу двома скупченнями. В межах останніх зібрано розвали окремих посудин, а також різноманітні за формою фрагменти мисок і горщиків.

Стратиграфія поселення наступна. Зверху, до відмітки майже 1 м, про що йшла мова вище, залягає перевідкладений ерозійними процесами лес. Товщина похованого ґрунту, який має темно-коричневе забарвлення, не перевищує 0,25-0,30 м. Безпосередньо під ним розміщене підґрунтя, що на рівні -2 м від сучасної поверхні переходить у материк (бура оглеєна глина із включеннями кластичного матеріалу у вигляді різної величини гальки карпатського походження).

Майже в центрі розкопу у верхньому прошарку похованого ґрунту виявлено залишки вогнища відкритого типу розміром 7,2 x 4,8 м. У ньому засвідчено ділянку інтенсивно перепаленої землі, що формою нагадує овал. Про тривале та інтенсивне підтримування тут вогню свідчить хоча б такий факт. Ґрунт «прогорів» на товщину до 10 см у центрі вогнища з поступовим потоншенням до країв паленища. Дана перепалена частина розкопу мала цеглястий з темно-бурими плямами колір. Довкола неї залягав тонкий шар попелу із включеннями вугликів.

Біля південного і північного країв вогнища знаходились два скупчення фрагментованої кераміки, яку репрезентують деякі типи форм.

Слід сказати, що на решті території розкопу керамічні знахідки зустрічались спорадично.

Під час розкопок поселення Стара Сіль-І здобуто 52 уламки вінець, 143 фрагменти стінок та 9 уламків донець ліпних посудин. Вони в основному належать горщикам і мискам. Перші з них мають кількісно незначну перевагу над другими. Це посудини видовженої форми з незначно відхиленими на зовні прямими або злегка опуклими краями вінець (рис. 1: 1; 2: 1, 2). Найявні також широкогорлі вироби з прямими стінками шийки та рівнозрізаним краєм вінець (рис. 1: 2; 2: 5). Розміри горщиків різні. Екземплярам першого варіанту властиві такі риси. У них діаметр горловини лежить в межах від 28 до 34 см. Товщина стінок посудин коливається від 8 до 12 мм. Вінця, як правило, незначно відхилені на зовні (рис. 2: 4; 3: 3, 5, 6; 4: 1-5, 7). Лише в окремих знахідок вони бувають з дещо більшим нахилом (рис. 3: 9), а також мають відтягнутий край (рис. 3: 3; 4: 3).

У горщиків другого варіанту стінки більш товстіші (від 1,2 до 1,6 см). Діаметр їх горловини коливається від 3,2 до 4,5 см. Висота цих виробів могла сягати 50 і більше сантиметрів.

Усі посудини даного типу виготовлені з добре сформованої глини, до якої додавався подрібнений шамот. Їх поверхня старанно згладжена, часом горбкувата і забарвлена, здебільшого, у коричневий колір різних відтінків. Спорадично зустрічаються екземпляри бурого кольору. Деякі горщики прикрашені округлими (рис. 1: 2) чи овальними (рис. 2: 1) пластичними виступами-гудзами, горизонтальними наліпними пружками, розчленованими пальцевими заціпами

(рис. 1: 1; 4: 8), а також наскрізними отворами під краєм вінець (рис. 2: 4; 4: 4, 5). Мав місце і нарізний декор. На одному з уламків вінець наявні скошені нарізки (рис. 4: 5).

Миски, на відміну від горщиків, більш різноманітні за формою. Вони складаються з двох підтипів. Першому з них властиві прямі стінки корпусу, а другому — опуклі. Конічні миски (їх дещо менше) мають рівно зрізаний край вінець. Діаметр горловини посудин лежить в межах від 2,3 до 3,8 см. Товщина стінок виробів коливається від 0,7 до 1,1 см. Глиняна маса і фактура цих мисок, а також спосіб обробки та колір поверхні близькі до попередньо описаної групи посуду (рис. 3: 1, 8).

У складі екземплярів з опуклими стінками нараховується декілька різновидів. Найбільше таких, що мають плавно загнуті до середини вінця із заокругленим краєм (рис. 2: 3, 6; 3: 7). Близькі до них за формою знахідки із загостреним краєм вінець (рис. 4: 6, 9). Своєрідними є миски з розхиленими стінками тулуба і різко загнутими до середини вінцями (рис. 3: 2).

Посудини другого підтипу виготовлені з щільної глини, яка містить мікрогранули шамоту світлих кольорів. Їх поверхня, як зовнішня, так і внутрішня, підлощена. Деякі миски мають коричневий або чорний кольори. Діаметр горловини виробів складає 1,8-3,2 см, а товщина стінок — 0,7-0,9 см.

В керамічній колекції пам'ятки наявні ще два типи посуду: чаша (рис. 3: 4) і амфора з петельчастими ручками (рис. 1: 3). Перша посудина має старанно підлощену поверхню чорного кольору. Діаметр її горловини становить 1,4 см. Вінця прямі, високі, злегка відігнуті на зовні. Зріз їх прямий, тулуб майже кулястий. Товщина стінок сягає 0,6 см.

Друга посудина має старанно зглажену поверхню коричневого кольору. Глиняна маса містить домішку подрібненого шамоту світлого кольору. Вінця і дещо відсутні. Корпус амфори кулястий.

Підсумовуючи в цілому результати дослідження поселення Стара Сіль-І, слід сказати наступне. Аналогії до керамічного комплексу відомі з багатьох пам'яток культури фракійського гальштату Східних Карпат¹. Велике за площею вогнище, відсутність на вивченій ділянці розкопу слідів ям або житла, наявність серед виявленого посуду великих горщиків спонукають вбачати в даній пам'ятці поселення солеварів. Як доказом цьому можуть служити відкриті в останні роки на теренах регіону залишки виробничих осередків, де проходив процес брикетажу (випарювання) солі². На нашу думку, невелика сім'я (община), осівши у цьому місці, де знаходились соленосні джерела, займалась добуванням надзвичайно важливого для господарського життя продукту. З цією метою під відкритим небом розкладалось вогнище, на яке ставили великі горщики із соляною ропю. Сіль після випарювання збирали в менші посудини. Згодом вона поступала до місць проживання тієї чи іншої групи людей. Цілком можливо, що з подібним фактом ще не раз прийдеться стикатись дослідникам Бойківщини, знаючи, що зараз тут відомо чимало пам'яток культури фракійського гальштату, які зосереджені біля забутих або відомих і до нині солянок.

¹ Крушельницька Л. Нові пам'ятки культури Гава-Голігради // Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дністра і Прип'яті. - К.: Наук. думка, 1993. - С. 67-68, 76-78, 85-90; Крушельницька Л.И., Малеев Ю.Н. Племена культуры фракийского гальштата // АПВЗ (энеолит, бронза и раннее железо). - К.: Наук. думка, 1990. - С. 126.

² Конопля Віталій. Солеварне виробництво населення культури фракійського гальштату Бойківщини // Бойківщина: історія та сучасність. - Львів: Фіра-люкс, 1996. - С. 15-17; Крушельницька Л. Нові пам'ятки ... - С. 65-66, 68-71, 83-84.

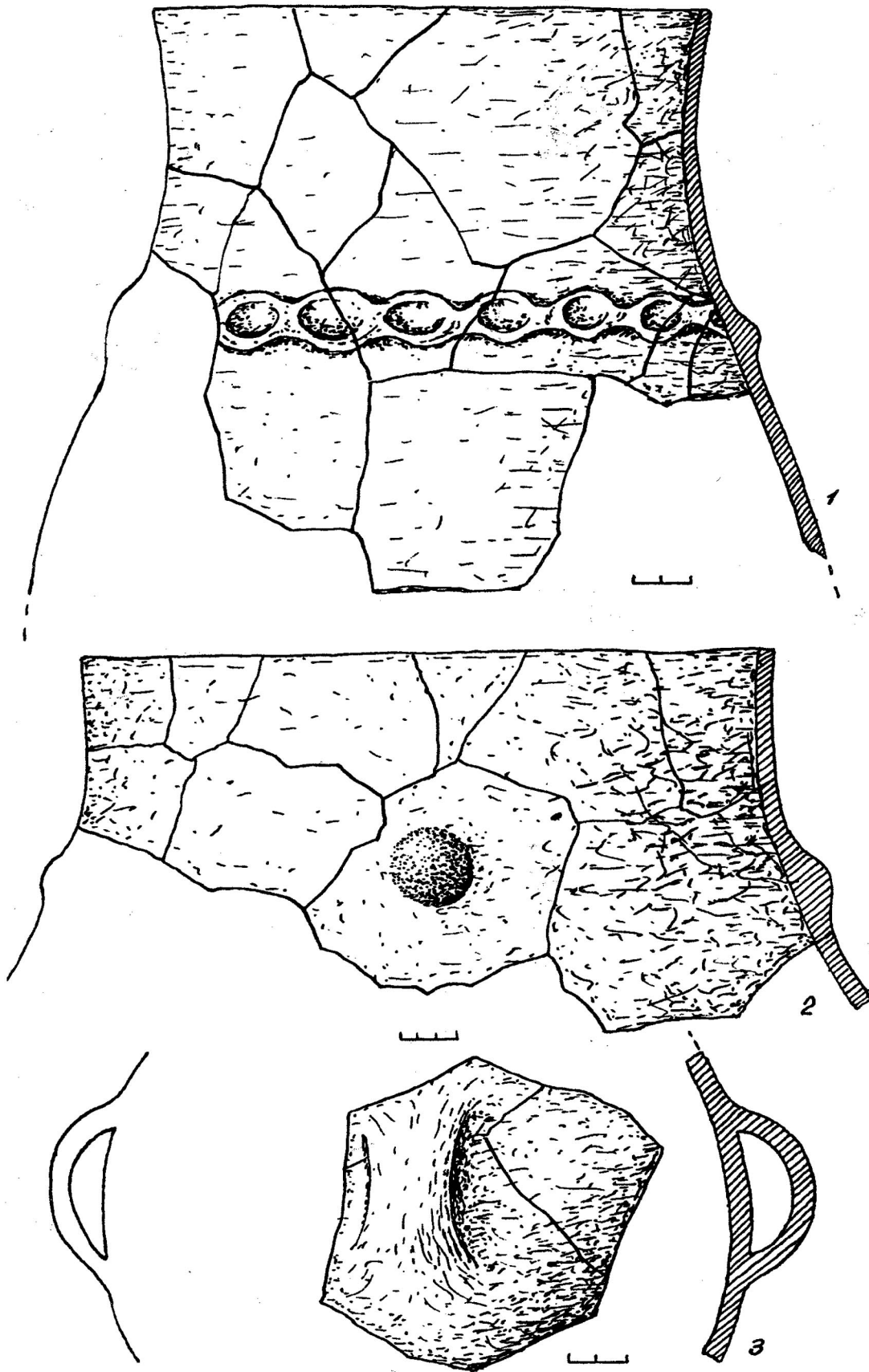

Рис. 1. Кераміка поселення Стара Сіль-1.

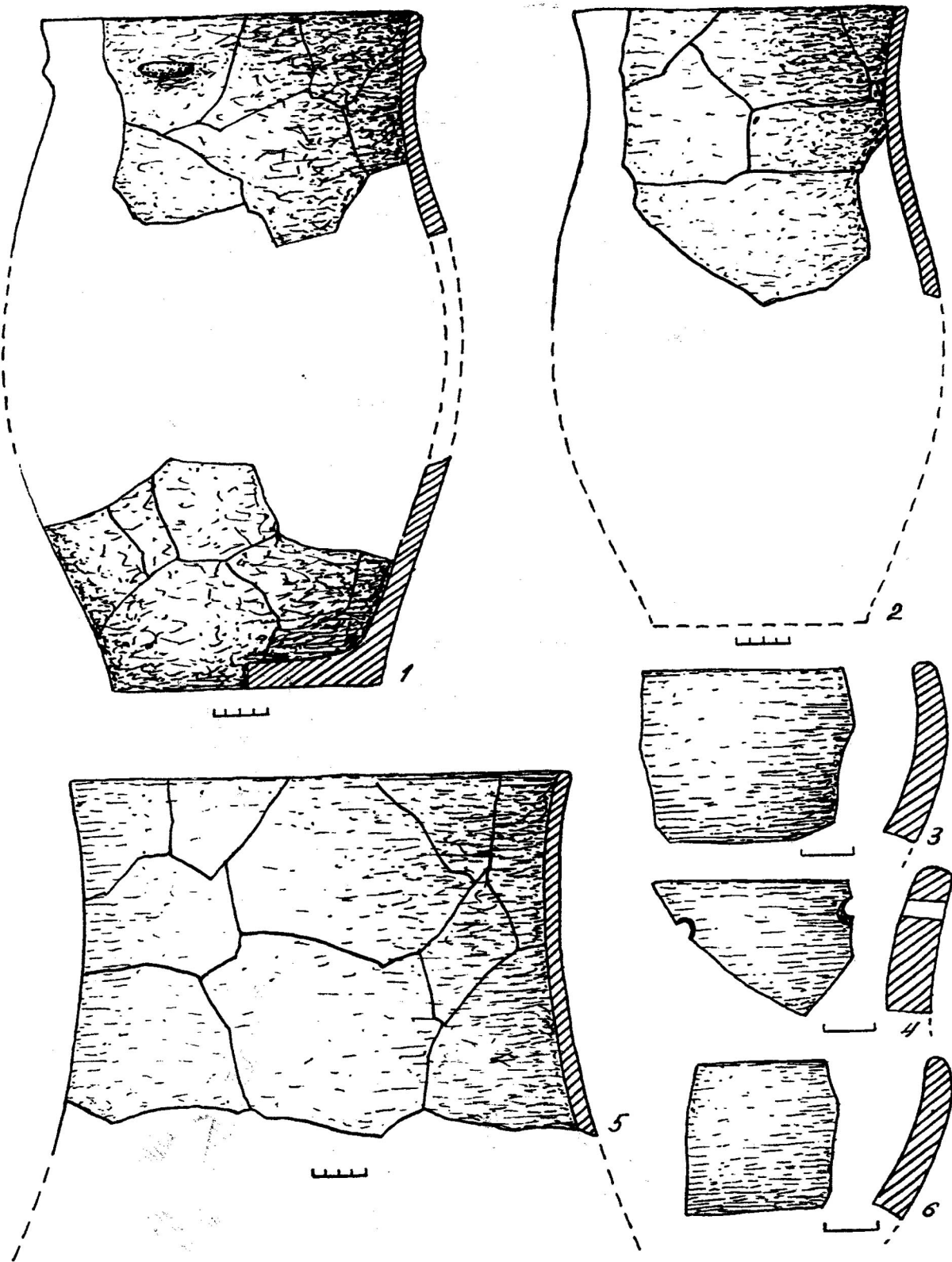

Рис. 2. Кераміка поселення Стара Сіль-1.

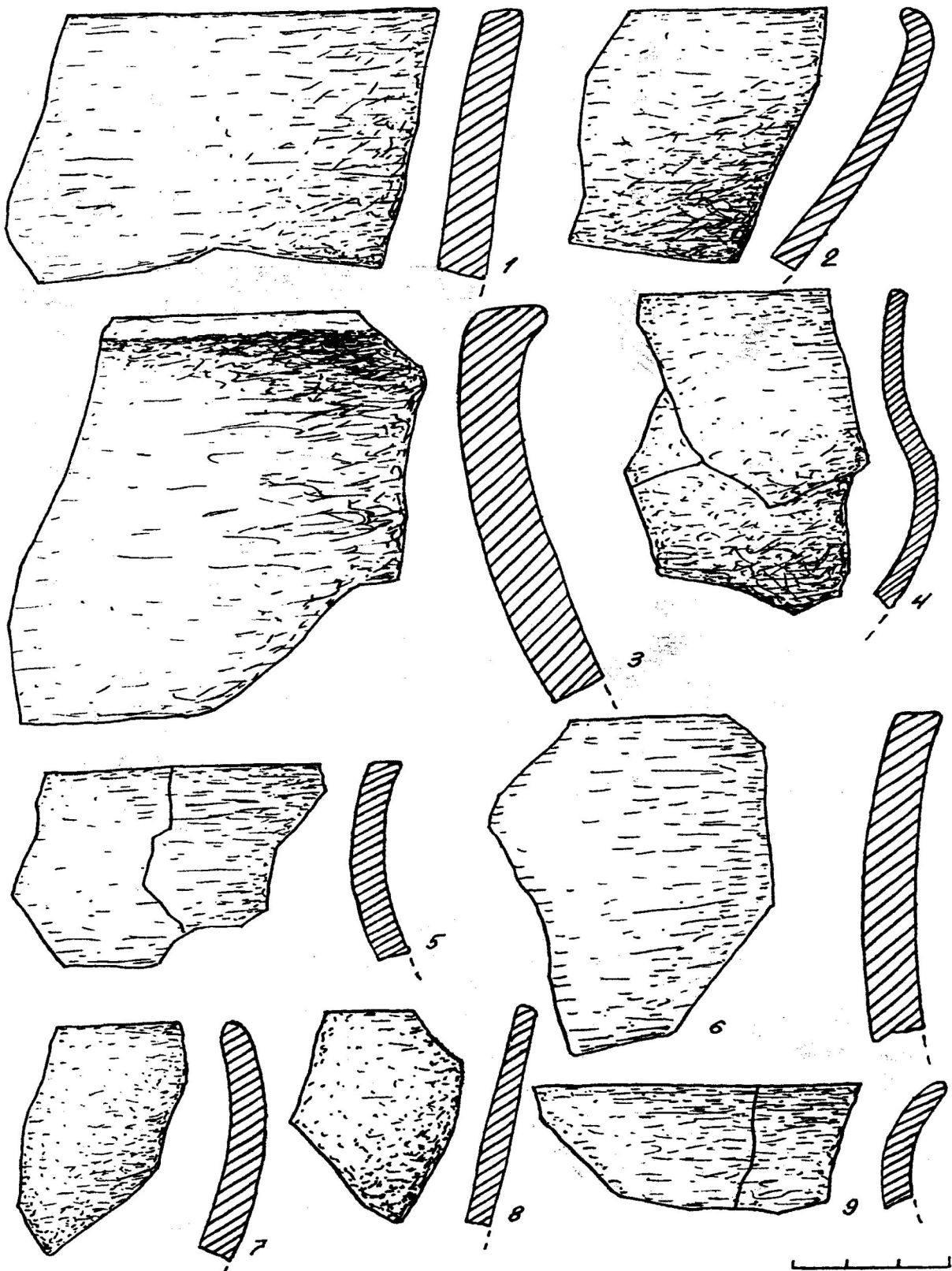

Рис. 3. Кераміка поселення Стара Сіль-1.

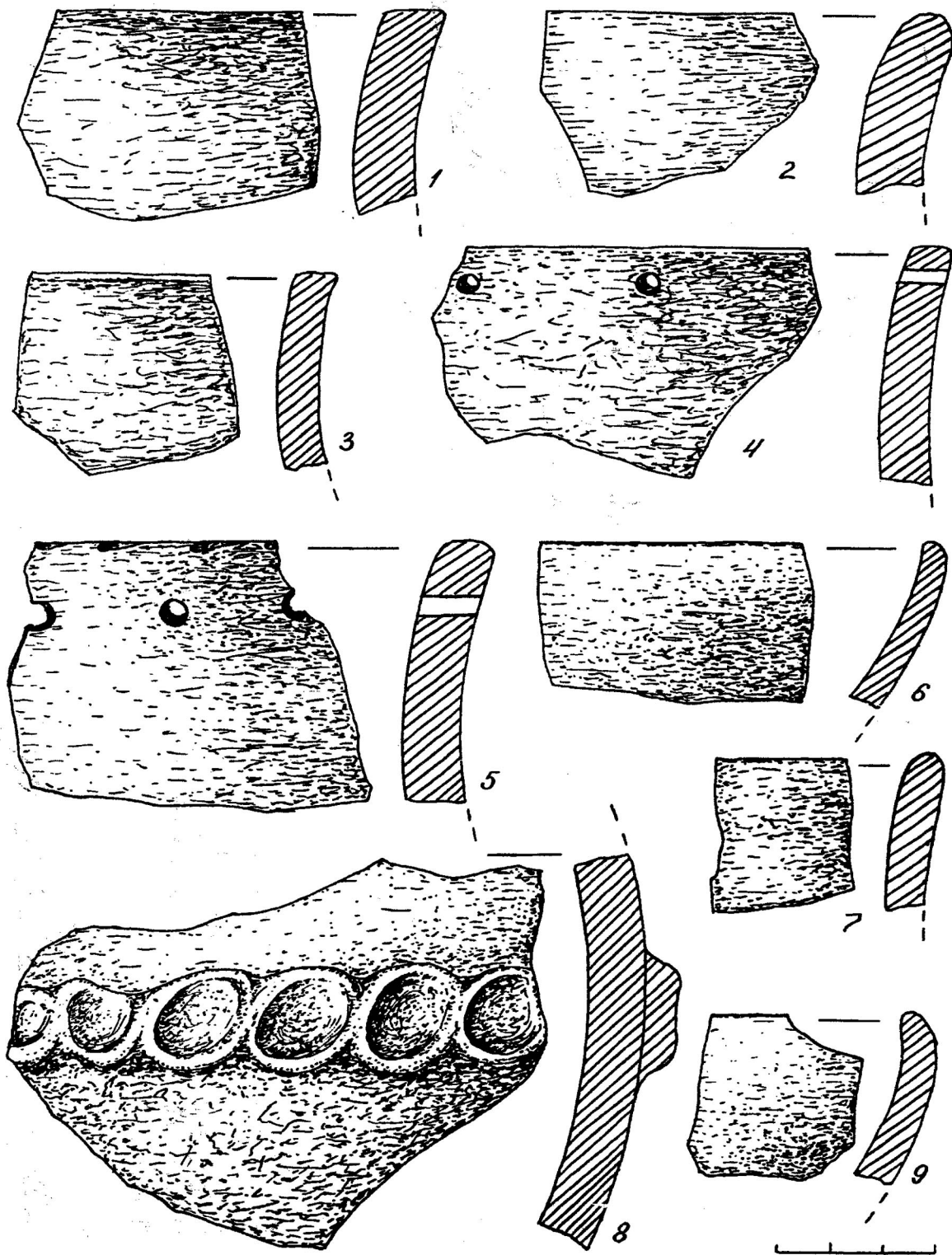

Рис. 4. Кераміка поселення Стара Сіль-1.